

NAZILITERATUUR IN DE AMERIKA'S

Roberto Bolaño

*Naziliteratuur in
de Amerika's*

Vertaald uit het Spaans door
Arie van der Wal

Lebowski Publishers, Amsterdam 2013

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Oorspronkelijke titel: *La literatura nazi en América*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Editorial Anagrama

© Roberto Bolaño, 1993, used by permission of the Wylie Agency (UK) Limited

© Vertaling uit het Spaans: Arie van der Wal

© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2013

Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 1852 5

NUR 302

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv

Voor Carolina López

Als de rivier traag stroomt en je over een goede fiets of een paard beschikt, zou je wel degelijk twee (en zelfs drie keer, afhankelijk van hoe belangrijk hygiëne voor je is) in dezelfde rivier kunnen baden.

Augusto Monteroso

DE MENDILUCES

EDELMIRA THOMPSON DE MENDILUCE

Buenos Aires, 1894 – Buenos Aires, 1993

Op haar vijftiende publiceerde ze haar eerste dichtbundel, *Voor Papa*, waarmee ze een bescheiden plaats verwierf in de immense galerij van dichtersessen uit de high society van Buenos Aires. Vanaf dat moment werd ze een regelmatig bezoeker van de salons van Ximena San Diego en Susana Lezcano Lafinur, die aan het begin van de twintigste eeuw de alleenheerschappij voerden over de lyriek en de goede smaak op beide oevers van de Río de la Plata. Het vermoeden is gerechtvaardigd dat er in haar eerste gedichten sprake was van kinderlijke sentimenten, religieuze gedachten en tuinen. Ze flirtte met het idee non te worden en leerde paardrijden.

In 1917 ontmoet ze de veehandelaar en industrieel Sebastián Mendiluce, die twintig jaar ouder is dan zij. Iedereen was verbaasd toen ze na een paar maanden trouwden. Volgens getuigenissen uit die tijd keek Mendiluce neer op literatuur in het algemeen en op poëzie in het bijzonder, had hij geen gevoel voor kunst (hoewel hij af en toe naar de opera ging) en converseerde hij op het niveau van zijn knechten en arbeiders. Hij was lang en energiek maar verre van knap. Zijn enige, algemeen erkende kwaliteit was zijn onuitputtelijke rijkdom.

De vriendinnen van Edelmira Thompson zeiden dat het ging om een verstandshuwelijk, maar eigenlijk was ze uit liefde getrouwd. Een liefde die zij noch Mendiluce ooit heeft kunnen verklaren en die onvoorwaardelijk bleef tot in de dood.

Het huwelijk, dat vaak een einde maakt aan de carrière van veelbelovende schrijfsters, gaf nieuw elan aan de pen van Edelmira Thompson. Ze opende haar eigen salon in Buenos Aires en stak daarmee de salons van San Diego en Lezcano Lafinur naar de kroon. Ze nam jonge Argentijnse schilders onder haar hoede en kocht niet alleen hun werk (in 1950 was haar kunstverzameling misschien niet de beste maar toch zeker een van de omvangrijkste en extravagantste van de republiek) maar nodigde ze ook uit om ver weg van de lawaaierige wereld te komen schilderen op haar landgoed in Azul, waarbij ze alle onkosten voor haar rekening nam. Ze richtte de uitgeverij Lantaarn van het Zuiden op en gaf meer dan vijftig poëziebundels uit, vele daarvan opgedragen aan haar persoonlijk, 'de goede fee van de Argentijnse letteren'.

In 1921 verschijnt haar eerste prozaboek, *Heel mijn leven*, een idyllische zij het tamelijk vlakke autobiografie, zonder geroddel maar vol landschappelijke beschrijvingen en poëtische overpeinzingen, dat tegen de verwachtingen van de schrijfster in vrijwel geruisloos verdwijnt uit de etalages van de boekhandels in Buenos Aires. Teleurgesteld vertrekt Edelmira samen met haar twee kleine kinderen, twee dienstmeisjes en meer dan twintig koffers naar Europa.

Ze bezoekt Lourdes en de grote kathedralen, wordt ontvangen door de paus, maakt een zeiltocht langs de Egeïsche eilanden en komt op een middag in de lente aan op Kreta. In 1922 publiceert ze in Parijs een bundeltje kindergedichten in het Frans en in het Spaans. Daarna keert ze terug naar Argentinië.

Maar de zaken zijn veranderd en Edelmira voelt zich niet meer op haar gemak in haar land. In een krant wordt haar nieuwe dichtbundel (*Europese uren*, 1923) als kitscherig afgedaan. De invloedrijkste criticus van de landelijke pers, doctor Luis Enrique Belmar, noemt haar 'een kinderachtige dame die

niets te doen heeft en zich beter zou kunnen wijden aan liefdadigheid en aan de opvoeding van al die haveloze schoffies die de eindeloze weidsheid van ons vaderland afstropen'. Edelmira reageert op elegante wijze door doctor Belmar en andere critici uit te nodigen in haar salon. Er komt slechts een handjevol uitgehongerde roddeljournalisten opdagen. Gekwetst trekt Edelmira zich terug op haar landgoed in Azul, vergezeld door een paar trouwe volgelingen. In de vredige rust van het platteland, luisterend naar de gesprekken van de eenvoudige boerenbevolking, werkt ze aan een nieuwe dichtbundel om die haar lasteraars in het gezicht te smijten. *Argentijnse uren* (1925) zorgt vanaf de dag van verschijning voor opschudding en controverse. In die bundel laat Edelmira de beschouwelijke toon varen en gaat ze tot de aanval over. Ze trekt van leer tegen de critici, tegen de dames in literaire kringen, tegen de decadentie die het culturele leven in haar greep houdt. Ze pleit voor een terugkeer naar de oorsprong: het werk op het land, de altijd open zuidelijke grens. Het geflirt en de extatische amoureuze gevoelens laat ze achter zich. Edelmira wil een epische, heldhaftige literatuur die er zo nodig niet voor terugschrikt het vaderland te bezingen. In zekere zin is de bundel een groot succes, maar Edelmira stelt zich bescheiden op, neemt nauwelijks de tijd om het zoet van de erkenning te smaken en vertrekt opnieuw naar Europa. Ze is in gezelschap van haar kinderen, haar dienstmeisjes en de filosoof Aldo Carozzone uit Buenos Aires, die dienstdoet als haar privésecretaris.

Het hele jaar 1926 reist ze met haar talrijke gevolg door Italië. In 1927 voegt Mendiluce zich bij haar. In 1928 wordt in Berlijn haar eerste dochter geboren, Luz Mendiluce, een beeldschoon meisje van negen pond. De Duitse filosoof Haushofer zal als peetvader fungeren tijdens een doopplechtigheid waarin de

crème de la crème van de Argentijnse en Duitse intelligentsia acte de présence geeft en die na drie dagen ononderbroken feesten eindigt in een klein bos in de omgeving van Rathenow, waar Haushofer door de Mendiluces een paukensolo krijgt aangeboden, gecomponeerd en uitgevoerd door maestro Tito Vázquez, die later nog veel opzien zal baren.

In 1929, terwijl de wereldwijde beurskrach Sebastián Mendiluce dwingt terug te keren naar Argentinië, worden Edelmira en haar kinderen voorgesteld aan Adolf Hitler, die de kleine Luz in zijn armen zal nemen met de woorden: 'Het is absoluut een schitterend meisje.' Er worden foto's gemaakt. De toekomstige Führer van het Reich maakt een diepe indruk op de Argentijnse dichteres. Voordat ze afscheid neemt, geeft ze hem een paar van haar dichtbundels en een luxe uitgave van *Martín Fierro*, het beroemde epische gedicht van José Hernández. Hitler bedankt haar hartelijk, en spoort haar vervolgens aan ter plekke een Duitse vertaling te improviseren van een van haar gedichten, wat ze met hulp van Carozzone niet zonder de nodige moeite voor elkaar krijgt. Hitler is zichtbaar opgetogen. Het zijn heldere verzen die naar de toekomst wijzen. Edelmira is gelukkig en vraagt hem advies wat de meest geschikte school voor haar oudste kinderen zou zijn. Hitler oppert een Zwitsers internaat, al merkt hij ook op dat het leven de beste leerschool is. Na afloop van het onderhoud zullen zowel Edelmira als Carozzone zichzelf verklaren tot overtuigde aanhangers van Hitler.

Het jaar 1930 is er een van reizen en avonturen. In gezelschap van Carozzone, haar dochtertje (de jongens zijn ondergebracht in een uitstekend internaat in Bern) en haar twee indiaanse dienstmeisjes maakt Edelmira een boottocht op de Nijl, bezoekt ze Jeruzalem (waar ze een mystieke ervaring of een zenuwinzinking krijgt die haar drie dagen aan een hotel-

bed gekluisterd houdt), Damascus, Bagdad...

Haar hoofd loopt over van de plannen: ze neemt zich voor bij haar terugkeer in Buenos Aires een nieuwe uitgeverij te beginnen en daarin vertalingen van Europese denkers en romanschrijvers onder te brengen, ze droomt ervan architectuur te gaan studeren en grote schoolgebouwen te ontwerpen om neer te zetten in gebieden in Argentinië waar de beschaving nog niet is doorgedrongen, ze wil een instelling in het leven roepen voor jonge vrouwen met artistieke aspiraties maar beperkte financiële middelen, die de naam van haar moeder moet gaan dragen. Beetje bij beetje begint in haar hoofd een nieuw boek vorm aan te nemen.

In 1931 keert ze terug naar Buenos Aires en begint ze haar plannen uit te voeren. Ze richt een tijdschrift op, *Modern Argentinië*, dat geleid zal worden door Carozzone en waarin het laatste op het gebied van poëzie en proza zal verschijnen, evenwel zonder verwaarlozing van politieke artikelen, filosofische essays, filmrecensies en stukken over de maatschappelijke actualiteit. Het uitkomen van het tijdschrift valt samen met de verschijning van haar boek *De nieuwe bron*, waaraan *Modern Argentinië* de helft van zijn pagina's wijdt. In het boek, dat het midden houdt tussen reisverslag en filosofische memoires, laat ze haar licht schijnen over de moderne wereld en over het lot van het Europese en Amerikaanse continent, tegelijkertijd waarschuwend voor de dreiging die het communisme betekent voor de christelijke beschaving.

De jaren die volgen zijn rijk en productief: nieuwe boeken, nieuwe vriendschappen, nieuwe reizen (ze trekt door het Noorden van Argentinië en steekt te paard de Boliviaanse grens over), nieuwe uitgeefavonturen en nieuwe artistieke ervaringen die haar ertoe zullen brengen het libretto van een opera te schrijven (*Ana, de verlore boerin*, 1935, waarvan de

première in het Teatro Colón het publiek verdeelde en aanleiding gaf tot verbale en fysieke confrontaties), een reeks landschappen van de provincie Buenos Aires te schilderen en mee te werken aan de mise-en-scène van drie stukken van de Uruguayaanse toneelschrijver Wenceslao Hassel.

In 1940 sterft Sebastián Mendiluce, maar vanwege de oorlog is Edelmira niet in staat naar Europa te reizen, zoals ze zo graag had gewild. Gek van verdriet stelt ze zelf het overlijdensbericht op, dat een twekoloms pagina van de belangrijkste landelijke kranten beslaat. Ze ondertekent met: Edelmira, weduwe Mendiluce. De tekst verradt de kennelijke staat van geestelijke verwarring waarin ze verkeert. Het wekt de spot, hoon en minachting op van een groot deel van de Argentijnse intelligentsia.

Opnieuw trekt ze zich terug op het landgoed in Azul, met haar dochtertje, de onafscheidelijke Carozzone en de jonge schilder Atilio Franchetti als enige gezelschap. 's Morgens schrijft of schildert ze. 's Middags maakt ze in haar eentje lange wandelingen of zit ze uren te lezen. Uit de dingen die ze leest en uit haar onmiskenbare roeping interieurontwerper te worden, komt haar beste werk voort, *De kamer van Poe* (1944), vooruitlopend op de *nouveau roman* en veel van de latere avant-gardestromingen, waarmee de weduwe Mendiluce zich een vooraanstaande plaats verwerft in de Argentijnse en Spaans-Amerikaanse literatuur. De directe aanleiding voor dit boek is Edelmira's enthousiasme na het lezen van *The Philosophy of Furniture* van Edgar Allan Poe. Ze vindt in Poe een verwante ziel op decoratief gebied en bespreekt het onderwerp uitvoerig met Carozzone en Atilio Franchetti. De laatste maakt een schilderij waarin hij de aanwijzingen van Poe nauwgezet volgt: een langwerpige kamer van dertig voet lang en vijfen-twintig voet breed (een voet komt ongeveer overeen met acht-

entwintig centimeter), met een deur in de ene wand en twee ramen in de tegenovergelegen wand. De meubels, het behang en de gordijnen worden door Franchetti zo zorgvuldig mogelijk afgebeeld. Toch is die zorgvuldigheid voor Edelmira niet voldoende en ze besluit de kamer, met de door Poe beschreven afmetingen, in het echt na te laten bouwen in de tuin van de haciënda. Daarna stuurt ze haar vertegenwoordigers (antiquairs, meubelmakers en timmerlieden) eropuit om de in het essay beschreven inboedel te verzamelen. Hier het gezochte maar slechts ten dele bereikte resultaat:

- De ramen zijn groot, lopen door tot op de vloer en zijn in diepe nissen geplaatst.

- De ruiten zijn karmozijnrood getint.

- De kozijnen, van palissanderhout, zijn breder dan normaal.

- Aan de binnenkant van de nis is een van zilverdraad geweven spiegelend doek aangebracht, zich voegend naar de vorm van het raam en los in vele plooiën naar beneden hangend.

- Buiten de nis hangen gordijnen van zeer kostbare karmozijnrode zijde, afgezet met een glinsterend netwerk van goud en gevoerd met het zilverkleurige weefsel van het buitenste gordijn.

- De plooiën van de gordijnen komen onder een breed goudkleurig entablement vandaan, dat door de hele kamer loopt waar wanden en plafond elkaar raken.

- De gordijnen worden geopend of gesloten met een breed, loshangend goudkleurig koord, eindigend in een eenvoudige kwast; gordijnhaakjes of andere vergelijkbare hulpmiddelen zijn nergens zichtbaar.

- De kleuren van de gordijnen en de versieringen, dat wil zeggen, het karmozijnrood en het goud, komen overal rijkelijk terug en bepalen zo het ‘karakter’ van de kamer.

– Het tapijt, geweven in Saksen, is een halve duim dik en heeft een eveneens karmozijnrode ondergrond, die op een eenvoudige manier reliëf krijgt door een gouden koord (analoog aan het koord dat als een feston de gordijnen siert) dat er enigszins bovenuit steekt en zodanig is aangebracht dat er een reeks korte, onregelmatig gebogen lijnen ontstaat die elkaar zo nu en dan kruisen.

– De wanden zijn bekleed met zilvergrijs glanspapier, voorzien van een dessin van kleine arabesken in dezelfde overheersende karmozijnrode kleur, zij het van een zachtere schakering.

– Veel schilderijen. Vooral met fantasielandschappen, zoals de sprookjesachtige grotten van Stanfield of het melancholieke meer van Chapman. Maar ook drie of vier vrouwenhoofden van etherische schoonheid; portretten in de stijl van Sully. Alle schilderijen hebben een warme maar donkere toon.

– Niet een van de schilderijen is klein. Kleine schilderijen geven een kamer die *vlekkerige* aanblik die een smet vormt op zovele mooie, overdadig gerestaureerde kunstwerken.

– De lijsten zijn breed maar niet diep; ze zijn rijkelijk bewerkt, zonder somber of filigraanachtig te zijn.

– De schilderijen zijn stevig aan de wand bevestigd, maar ze hangen niet aan touwen.

– Een niet al te grote, bijna ronde spiegel is zodanig opgehangen dat iemand die zich op een van de in de kamer aanwezige zitplaatsen bevindt, daarin niet wordt weerspiegeld.

– De zitplaatsen zelf bestaan uit twee lange sofa's van palissanderhout en karmozijnrode zijde, bedrukt met gouden bloemen, en twee lichte stoelen, eveneens van palissanderhout.

– De piano, van hetzelfde hout, is niet afgedekt met een hoes en staat open.

– Naast een van de sofa's staat een achthoekige tafel van het fraaiste, met goud ingelegde marmer. Er ligt geen tafelkleed op.

– In de lichtelijk afgeronde hoeken van het vertrek staan vier grote, schitterende Sèvresvazen, met daarin een overvloed aan prachtig bloeiende bloemen.

– Er staat een hoge armkandelaar, met daarop een antiek olielampje, gevuld met geparfumeerde olie, naast een van de sofa's (die waarop de vriend van Poe, de eigenaar van deze ideale kamer, ligt te slapen).

– Op een paar lichte, sierlijke planken met vergulde randen, opgehangen aan karmozijnrode koorden met gouden kwas-ten, staan twee- of driehonderd schitterend ingebonden boeken.

– Verder is er geen meubilair, afgezien van een Argandlamp, met zijn kapje van doorzichtig karmozijnrood glas, die aan een dunne gouden ketting aan het hoge, gewelfde plafond hangt en een serene en magische gloed over de dingen werpt.

De Argandlamp was niet erg moeilijk te vinden. En ook de gordijnen, het tapijt en de sofa's niet. Het behang zorgde voor meer problemen, die de weduwe Mendiluce oploste door het rechtstreeks te bestellen bij de fabriek, met een speciaal door Franchetti ontworpen dessin. De schilderijen van Stanfield of Chapman waren onvindbaar, maar de schilder en diens vriend Arturo Velasco, zelf een jonge, veelbelovende kunstenaar, maakten een paar doeken die uiteindelijk tegemoetkwamen aan Edelmira's wensen. De piano van palissanderhout zorgde ook voor enkele problemen, die ten slotte allemaal werden overwonnen.

Toen de kamer klaar was, achtte Edelmira het moment gekomen om te gaan schrijven. Het eerste deel van *De kamer van Poe* is een gedetailleerde beschrijving van de kamer zelf.